

Inhoud

- 1 De aantrekkingskracht van het uniform 8
  - 2 Waarom een omslag? 14
  - 3 Overeenkomst en overleg 22
  - 4 Het naakte boek 28
  - 5 Uniformiteit en anarchie 32
  - 6 Mijn omslagen 39
  - 7 Het levende omslag, het dode omslag,
het perfecte omslag 50
- Nawoord 59
- Illustratieverantwoording 63

1 De aantrekkingskracht van het uniform

IN HET HUIS van mijn vaders familie in Calcutta, waar ik als kind logeerde, keek ik 's ochtends toe hoe mijn neefje en nichtje zich aankleedden. Ze maakten zich klaar om naar school te gaan; zelf was ik er op vakantie. Ze trokken elke ochtend na het wassen en voor het ontbijt hetzelfde aan: een uniform.

Ze zaten ieder op een andere school, waardoor ze ook ieder een ander uniform hadden. Mijn neefje droeg een marineblauwe katoenen broek. Mijn nichtje, een paar jaar ouder, droeg een hemelsblauwe rok. Afgezien van de kleur, en afgezien van de gele das die mijn neefje om zijn hals moest knopen, was de rest van het uniform identiek: witte blouse met korte mouwen, witte sokken, zwarte schoenen.

Er waren waarschijnlijk twee dezelfde marineblauwe broeken in huis, en twee hemelsblauwe rokken. Je hoefde alleen maar het exemplaar dat gewassen en gestreken was aan te trekken. Voor vertrek naar India kocht mijn moeder in Amerika altijd meerdere paren witte sokken, in de wetenschap dat mijn tante daar heel blij mee zou zijn.

Hoe simpel en functioneel ze ook waren, ik vond de uniformen van mijn neefje en nichtje prachtig, fascinerend. Op straat, in bussen en trams, werd ik getroffen door die dwingende visuele taal, dankzij welke je talloze leerlingen kon identificeren en classificeren in zo'n enorme, dichtbevolkte stad. Elk uniform was te herleiden tot een specifieke school. In mijn ogen hadden al mijn leeftijdsgenoten in Calcutta een sterke identiteit, en genoten ze tegelijkertijd een soort anoni-

miteit. Dat is het effect van een uniform.

Zelf had ik ook graag een uniform willen hebben. Wanneer ik naar de naaister ging om nieuwe kleren te laten maken – een bijzondere belevenis die ik alleen in India kon ervaren, waar het in de jaren zeventig nog gebruikelijker was om handgemaakte kleren te dragen dan confectiekleding uit de winkel – had ik de neiging om een uniform te vragen. Dat was een absurd verlangen van me; ik zou er niets aan hebben gehad. In Amerika zat ik op een openbare school waar iedereen kon dragen wat hij wilde. En ik had last van al die keuzemogelijkheden, al die vrijheid.

Als kind vond ik het vreselijk om mezelf te uiten door middel van mijn kleding. Ik voelde me sowieso al anders vanwege mijn naam, mijn familie, mijn uiterlijk. In alle overige opzichten wilde ik net zo zijn als de rest. Ik droomde van gelijkheid, onzichtbaarheid zelfs. Maar doordat ik was gedwongen een stijl te kiezen voelde ik me slecht gekleed, eerder uitzondering dan regel.

Het hielp ook niet dat sommige klasgenoten mij als mikpunt van plagerijen kozen omdat ze mijn kleren tamelijk vreemd vonden. Ze zeiden: *Wat een lelijke combinatie, die twee dingen vloeken bij elkaar, wist je dat niet? Niemand draagt meer wijde pijpen, die zijn uit de mode.* Ze lachten me uit. Daardoor begonnen mijn dagen jarenlang met een gevoel van vernedering terwijl ik op de schoolbus stond te wachten.

Ze dreven de spot met mij, maar impliciet ook met mijn ouders. Omdat ze uit het buitenland kwamen en altijd probeerden geld te besparen, kochten ze mijn

kleding zonder oog voor de heersende mode of regels. Ze schaften kleren voor me aan in de uitverkoop, of tweedehands, in het besef dat ik er een jaar later toch alweer uit was gegroeid. Bovendien had mijn moeder niet dezelfde smaak als de Amerikaanse moeders. Ze ging niet naar dezelfde winkels, ze hechtte er geen belang aan dat ik dezelfde kleren droeg als andere meisjes. Daarom had ik het idee dat een uniform een goede oplossing zou zijn geweest.

Kleding heeft voor mij altijd een extra betekenis gehad. Mijn moeder, die ook nu, vijftig jaar na haar vertrek uit India, nog altijd alleen maar rondloopt in de traditionele klederdracht van haar eigen land, had moeite met mijn Amerikaanse plunje. Ze vond mijn spijkerbroeken en t-shirts niet mooi. In mijn puberteit vond ze het niet goed als ik korte rokjes of hoge hakken wilde dragen. Hoe ouder ik werd, hoe belangrijker ze het vond dat ook ik Indiase kleding zou dragen, of in elk geval niets uitdagends. Ze wilde dat ik een Bengaalse vrouw zou worden, net als zij.

Telkens als we naar een feest van een andere Bengaalse familie gingen, naar een belangrijke gelegenheid of viering, vroeg ze me, smeekte ze me, en dwong ze me uiteindelijk om Indiase kleren aan te trekken. Als ik tegenstribbelde werd ze kwaad. Dan gaf ik haar maar haar zin, maar wel geërgerd, makkend. Zodra ik die kleren aanhad voelde ik me nog vreemder, een buitenlandse zoals zij. Het voelde als een opgelegde identiteit. Die kleren, waarvoor een aparte plek was ingeruimd in de kast, hadden iets tegenstrijdigs, iets opzichtig: de

kleuren leken me te fel, de stoffen waren in een ander land geworteld. Ze waren eerlijk gezegd eleganter dan wat ik normaal droeg, maar ik kon ze niet verdragen. Ze smaakten naar heel ver weg. Ze wogen bijna niets, maar op mij wogen ze loodzwaar.

Door die bittere strijd tussen mijn moeder en mij, die lang duurde en geen duidelijke uitkomst had, ervoer ik aan den lijve hoezeer onze kleren, net zoals onze taal en ons eten, een uiting zijn van onze identiteit, onze cultuur, onze afkomst. Van kleins af aan leerde ik dat wat ik aanhad me, waar ik ook was, ‘anders’ maakte. Zelfs als ik in Calcutta op stap ging met mijn neef en nicht, met wie ik uiterlijke gelijkenis vertoonde, werd ik gezien als een buitenlandse, en werd ik vaak in het Engels aangesproken. Als ik vroeg waar dat aan lag, zeiden mijn neef en nicht schouderophalend: *Het zal wel door je kleren komen.*

Nu ik volwassen ben draag ik de kleren die ik wil; ik bepaal zelf hoe ik me presenteer. Maar de schaduw van die vroegere onrust bestaat nog steeds, die angst dat ik slecht gekleed ben, dat ik het verkeerde uitkies en word veroordeeld. Af en toe, als ik weer eens word overrompeld door mijn garderobe, door de stress omdat ik de juiste outfit moet kiezen, vraag ik me nog steeds af of het niet handiger zou zijn een soort uniform te hebben.

Toen ik op mijn tweeëndertigste boeken begon te publiceren, ontdekte ik dat een ander deel van mij moest worden gekleed en gepresenteerd aan de wereld. Maar wat mijn woorden aan zullen krijgen – de omslagen van mijn boeken – kan ik niet zelf kiezen.

Ik moet soms boekomslagen accepteren die me tegenstaan, die ik problematisch of teleurstellend vind. Meestal geef ik toch toe. Ik zeg bij mezelf: Laat maar, het is de strijd niet waard. Maar ik voel me dan toch ellendig, wrokkig.

Wat in het Italiaans een *sovraccoperta* heet (letterlijk ‘overkaft’), wordt in het Nederlands aangeduid met stofomslag, boekomslag, of met de Engelse term *jacket*, letterlijk ‘jas’. Een op maat gemaakte jas, speciaal bedacht en ontworpen als omhulsel en verpakking van een boek. Die zou als gegoten moeten zitten. Maar wat mij betreft geldt voor het merendeel van mijn omslagen dat ze ‘me niet staan’, waardoor ik soms ook als schrijver het idee heb dat een uniform de oplossing zou zijn.

2 Waarom een omslag?

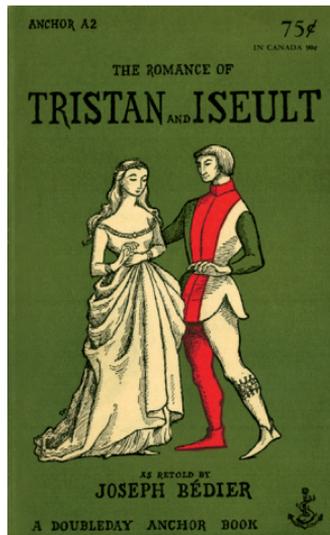
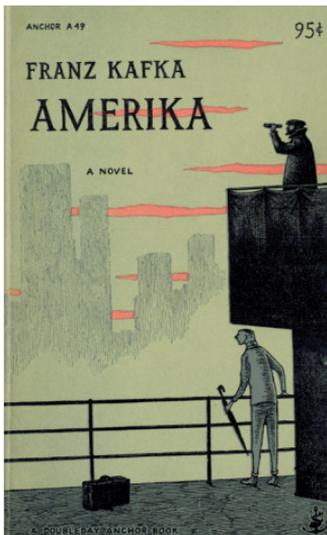
DE DEFINITIE VAN het woord *copertina* (omslag) in mijn Italiaanse woordenboek is tamelijk beknopt: ‘De papieren of kartonnen kافت om een boek, gids of tijdschrift.’ Mijn eigen definitie daarentegen is veel uitgebreider, met andere nuances, andere facetten.

Het omslag komt pas wanneer het boek klaar is, en op het punt staat zijn intrede in de wereld te doen. Het markeert de geboorte van het boek, en daarmee ook het einde van mijn creatieve inspanning. Het geeft het boek een stempel van onafhankelijkheid, een eigen leven. Het zegt mij dat mijn werk erop zit. Dus terwijl het omslag voor de uitgeverij de komst van het boek markeert, is het voor mij juist een afscheid.

Het omslag geeft aan dat de tekst binnenin schoon is, definitief. Die is niet langer wild, ruw, kneedbaar. Vanaf dat moment staat de tekst vast, en toch zorgt het omslag ook voor een soort metamorfose. Het transformeert het geschrevene tot een object, iets concreets dat kan worden gedrukt, gedistribueerd, en uiteindelijk verkocht.

Als het schrijfproces de droom is, staat het boekomslag voor het ontwaken.

Het nieuws dat er een nieuw omslag aan zit te komen roept gemengde gevoelens bij me op. Aan de ene kant ben ik ontroerd omdat ik een boek heb afgerond. Aan de andere kant word ik er zenuwachtig van. Ik weet dat wanneer het omslag verschijnt, het boek zal worden gelezen. Het zal worden ontvangen, besproken, geanalyseerd, vergeten. Ook al bestaat het omslag om mijn woorden te beschermen, zodra het eraan komt, en een

Twee omslagen ontworpen door Edward Gorey in de jaren vijftig.

delijk niet zoveel met de inhoud. Ik heb een verzameling Anchor-pockets waarvan de omslagen zijn ontworpen door Edward Gorey, een beroemde Amerikaanse illustrator wiens macabere tekeningen me altijd al fascineren. Als ik zo'n pocket aantref in een tweedehands boekwinkel koop ik hem meteen, ongeacht welke titel het is. En ik realiseer me dat het omslag in dit geval belangrijker voor me is dan de tekst.

Het omslag heeft dus ook een onafhankelijke identiteit. Het heeft een aanwezigheid, het manifesteert een eigen macht.

In Rome, waar ik sinds een paar jaar woon, heb ik niet veel boeken. Bij onze verhuizing van Amerika naar Ita-